

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.4.16>**PSYCHOMETRIA STOSUNKÓW KOMPETENCJI KONFLIKTOWYCH NAUCZYCIELA*****Kateryna Mulika****aspirant Laboratorium Stosunków Polityczno-Prawnych**Institutu Psychologii Społecznej i Politycznej Narodowej Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy**(Kijów, Ukraina)*

ORCID ID: 0000-0002-4959-3789

e-mail: eka.mulika@gmail.com

Adnotacja. Przedstawiono analizę modeli kompetencji konfliktowych jednostki, zgodnie z którymi specjaliści przygotowują się do pracy w środowisku konfliktogennym. Ustalono, że modele krajowe obejmują elementy w zakresie wiedzy, znajomości i umiejętności oraz motywacji i woli. Przedstawiono wyniki badania empirycznego (2020) dotyczącego wdrażania kompetencji konfliktowych przez specjalistów przeszkolonych w zakresie konfliktologii. Wykorzystano specjalnie opracowany kwestionariusz „Kompetencje konfliktowe nauczyciela: potencjał i bariery”. Próba badania składała się z 64 nauczycieli z dziewięciu regionów obwodu połtawskiego, którzy w różnych latach (2010-2019) studiowali według programów szkolenia mediatorów w konflikcie. Ustalono, że 46,9% przeszkolonych specjalistów nie korzysta z mediacji w konflikcie; 37,5% wskazuje na brak gotowości systemu edukacji do otwartej dyskusji na temat kontrowersji. Trudności we wdrażaniu zdobytej wiedzy, zdolności i umiejętności związanych z konfliktem leżą w szczególnych subiektywnych relacjach nauczycieli i społeczno-psychologicznych warunkach organizacji. Zaproponowano „Psychometrię stosunków kompetencji konfliktowych nauczyciela” opracowaną w ramach koncepcji „psychologii relacji osobowości” V. Miasishcheva. Uzasadniona jest potrzeba rozwoju postawionego elementu kompetencji konfliktowych nauczyciela, uwzględnienia warunków społeczno-psychologicznych instytucji edukacyjnej, które mogą blokować kompetencje konfliktowe nauczyciela praktykującego.

Słowa kluczowe: Pojęcie psychologii relacji osobowości, konflikt, aktywność konfliktowa, relacje.

ATTITUDE PSYCHOMATRIX OF TEACHER'S CONFLICTOLOGICAL COMPETENCE***Kateryna Mulika****Postgraduate Student at the Laboratory of Psychology of Political-Legal Relations**Institute for Social and Political Psychology of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine**(Kyiv, Ukraine)*

ORCID ID: 0000-0002-4959-3789

e-mail: eka.mulika@gmail.com

Abstract. This paper presents analysis models of person's conflictological competence are used in experts' preparation for work in the conflictogenic environment is. It is established that domestic models consist of knowledge, skills and motivational-volitional components. The results of an empirical study (2020) on the implementation of conflictological competencies by specialists trained in conflictology are presented.

A specially designed questionnaire “Conflictological competence of a teacher: potential and barriers” was used. The survey sample consisted of 64 teachers from nine parts of Poltava region, who in different years (2010–2019) have passed the training programs for conflict mediators. It was found that 46,9% of trained professionals do not use mediation in conflict; 37,5% note the unpreparedness of the educational system for open discussion of contradictions. The difficulties in introducing the acquired knowledge, skills and abilities in conflict studies are the special subjective attitudes of teachers and the socio-psychological conditions of the organization. The proposed «Attitude psychomatrix of teacher's conflict competence», developed within the concepts of “psychology of personality” by V. Myasishchev. The necessity of development of the attitude component of the teacher's conflictological competence, taking into account the socio-psychological conditions of the educational institution, those can block the conflictological competence of the practicing teacher, is substantiated.

Key words: The concept of psychology of personality relations V. Myasishchev, conflict, conflict activity, attitude.

СТАВЛЕННЕВА ПСИХОМАТРИЦЯ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Катерина Муліка

аспірант лабораторії політико-правових відносин

Інституту соціальної та політичної психології Національної академії педагогічних наук України

(Київ, Україна)

ORCID ID: 0000-0002-4959-3789

e-mail: eka.mulika@gmail.com

Анотація. Представлений аналіз моделей конфліктологічної компетентності особистості, відповідно до яких відбувається підготовка спеціалістів до роботи у конфліктогенному середовищі. Встановлено, що вітчизняні моделі включають знаннєвий, уміннєво-навичковий та мотиваційно-вольовий компоненти. Презентовано результати емпіричного дослідження (2020) щодо реалізації конфліктологічних компетентностей спеціалістами, які пройшли навчання з конфліктології. Використана спеціально розроблена анкета «Конфліктологічна компетентність педагога: потенціал та бар'єри». Вибірку дослідження становили 64 педагоги дев'яти регіонів Полтавської області, які у різні роки (2010–2019) навчалися за програмами підготовки посередників в конфлікті. Встановлено, що 46,9% навчених спеціалістів не використовують посередництво у конфлікті; 37,5% зазначають неготовність освітньої системи до відкритого обговорення протиріч. Труднощі запровадження отриманих знань, умінь та навичок з конфліктології полягають у особливих суб'єктивних ставленнях педагогів та соціально-психологічних умовах організації. Запропонована «Ставленнєва психоматриця конфліктологічної компетентності вчителя», розроблена у рамках концепції «психології ставлень особистості» В. Мясіщева. Обґрунтовано необхідність розвитку ставленнєвого складника конфліктологічної компетентності вчителя, врахування соціально-психологічних умов закладу освіти, які можуть блокувати конфліктологічну компетентність практикуючого вчителя.

Ключові слова: Концепція психології ставлень особистості, конфлікт, конфліктна діяльність, ставлення.

Вступ. На сучасному етапі розвитку українського суспільства відбувається запровадження концептуально нового розуміння конфлікту в школах та конфліктологічної діяльності особистості. Йдеться про зміну настанов від недопущення та швидкого достеменного розв'язання конфлікту (неповернення протиріч) до готовності зберігатися в ситуації загострених суперечностей, конструктивно використовувати потенціал конфлікту. Конфліктологічна компетентність науковцями розглядається з філософських позицій, які характеризуються високим рівнем теоретичного узагальнення та міждисциплінарністю. В. Шерніязова, визначає такі компоненти КК: гносеологічний, аксіологічний, праксіологічний та рефлексивний (Шерніязова, 2011: 13). В. Зазыкин, Г. Бережная, М. Kutas запропонували акмеологічні моделі конфліктологічної компетентності. Структурні компоненти таких моделей включають: 1) знання про конфлікт та характеристики конфліктної особистості; 2) уміння передбачати та впливати на розвиток конфлікту (проєктивні, конструктивні та комунікативні), 3) формувати суспільну думку про опонента на справедливих засадах, здійснювати ефективне спілкування з урахуванням їх особистісних особливостей та станів (Зазыкин, 2004); інваріантний блок – аксіологічний (система якостей індивідуальності та особистості), та частково інваріантні, які адаптуються до певної професії, інформаційний (система знань) та операційний (уміння) (Бережная, 2009: 12; Kutas, 2015: 49).

Інша група моделей конфліктологічної компетентності тяжіє до інтрапсихологічного підходу, зорієнтована на індивідуальні характеристики особистості. Такі моделі спрямовані на розвиток «ідеальної особистості», яка орієнтована на співпрацю, співпереживання, безконфліктну комунікацію, мотивацію на розв'язання конфлікту з урахуванням інтересів опонента. У цих моделях, як правило, не враховується вплив середовища та індивідуально-психологічних, біологічних, соціальних особливостей суперника на розвиток конфлікту. N. Markova виокремлює інтелектуальний, мотиваційно-ціннісний, емоційно-вольовий та діяльнісний компоненти (Markova and other, 2021); A. Bissembayeva – когнітивний, практично-орієнтований, оціночно-рефлексивний (Bissembayeva and other, 2018: 1356). E. Kovalevskaya визначає первинні (адаптивний, особистий, оперативний, вольовий, стратегія ненападу у конфлікті, функціональний, активний, пізнавальний) та вторинні (адаптивно-операційний, пізнавальний, функціонально-діяльнісний, особистісно-регулятивний) фактори конфліктологічної компетентності (Kovalevskaya and other, 2019: 462–465). D. Kamenova представила модель, що відповідає трьом рівням дидактичної структури: наявність мотивації, відношення (базовий компонент); потенційні потреби у знаннях і володіння певним стилем поведінки з розв'язання конфлікту (другий компонент) та стратегії з управління інноваційними та творчими конфліктами (найвищий компонент) (Kamenova, 2009). I. Shodiyeв провів системний аналіз наукових праць з питань складових частин конфліктологічної компетентності та запропонував гностичний (системні теоретичні знання з конфліктології), регуляторний (конструктивізм в конфлікті), рефлексивний та нормативний (знання та дотримання корпоративних стандартів) компоненти (Shodiyeв, 2019: 48).

Наступна група моделей конфліктологічної компетентності акцентує увагу на соціально-психологічних аспектах взаємодії людини у конфлікті. Моделі компетентності взаємодії у конфлікті (динамічні моделі), базуються на властивостях самої діяльності, описують послідовність дій, що мають бути виконані для досягнення результату у заданих умовах. Хасан Б. у конструктивному підході до конфліктологічної компетентності

виділяє здатності: не запобігати конфліктологічному викриттю, а «утримувати» конфліктний процес; розглядати конфлікт в цілому; відновлювати конфліктну взаємодію в динаміці конфлікту; різнобічно пояснювати причини конфлікту; відображати зміни у процесі конфлікту; розуміти і відчувати індивідуально-екзистенціальний конфліктний ефект, конфлікт, як подію; шукати ресурси та створювати нові, коли їх недостатньо (Хасан, 1996: 6–42). Е. Romanova, Е. Rychikhina, L. Bershedova, L. Nabatnikova & A. Akhtyan у моделі КК вчителя, створеній на основі стратегій поведінки, виділяють адаптаційний, конкурентний, співробітницький, компромісний та унікаючий компоненти (Romanova and other, 2019: 34). Американські та європейські вчені представляють динаміку прийняття рішень у ситуації протиріч, модель конфлікту, а не характеристики особистості. R. Boyatzis описує динамічну взаємодію компонентів на робочому місці та житті людини, де поведінка людини пояснюється культурою індивіда та навколишнього середовища, функціональними та ситуативними вимогами на робочому місці, спеціальними діями та навичками, соціальними ролями спеціаліста, образом себе, рисами особистості та мотивами (останні компоненти є ядром) (Boyatzis, 1982: 35). С. Craig, & Т. Flanagan пропонують модель взаємодії у конфлікті, визначаючи компоненти: «заспокоїтися», «уповільнитися» та «вносити / розглядати конструктивні пропозиції» (Craig & Flanagan, 2010). Оздоровча динамічна модель прийняття рішень в організації, на фоні особливостей середовища (організації) та індивідуального світогляду працівників, пропонує визнавати попередню історію протиріч; провести аналіз, визначити масштаб та можливі шляхи розв'язання проблеми; перевірити варіанти найкращого рішення та його реалізації; нарешті – моніторинг для визначення успіху, за необхідності, внесення змін (Lee & Stinson, 2014).

Дані моделі лише частково пояснюють напрями підготовки спеціалістів до роботи у нинішньому конфліктогенному середовищі школи. Як у суспільстві, так і в українській школі, виникають конфлікти, коли сторони (одна із сторін) не несуть відповідальності за розв'язання протиріч, нехтують встановленими етично-моральними, юридичними нормами; коли зустрічаються достатньо професійно підготовлені обидві сторони, зорієнтовані впливати один на одного на досягнення лише власних цілей (формують суспільну думку щодо іншої сторони, у тому числі з використанням аб'юзивних стосунків). Недостатньо у соціальній психології вивчена людина через конфліктну діяльність.

Метою статті є обґрунтувати необхідність розширення розуміння конфліктологічної компетентності особистості та запропонувати, на основі ставленнєвої теорії особистості В. Мясіщева, «Ставленнєву психоматрицю конфліктологічної компетентності вчителя». Завдання дослідження: здійснити системний аналіз наявних у науці моделей конфліктологічної компетентності особистості, за якими відбувається підготовка спеціалістів до роботи у конфліктогенному середовищі; дослідити стан реалізації конфліктологічних компетентностей (знань, умінь та навичок, ставлень) педагогічними працівниками, які пройшли відповідне навчання; запропонувати «Ставленнєву психоматрицю конфліктологічної компетентності вчителя» та обґрунтувати її складові.

Основна частина. У січні 2020 року за допомогою авторської анкети «Конфліктологічна компетентність педагога: потенціал та бар'єри» були опитані 64 спеціалісти (вік 24-49 років, жінки), з дев'яти регіонів Полтавської області (a, b, c, d, e, f, g, h, i), які протягом 2010–2019 років проходили навчання з конфліктології за програмами підготовки посередників у конфліктах. Метою дослідження було встановити стан реалізації спеціалістами набутих конфліктологічних компетентностей в умовах закладів освіти. Задля уникнення ефекту соціальної бажаності анкетування проводилось анонімно, добровільно з використанням Google форми. Дані про рік навчання респондентів та представленість регіонів: 46,2% (2018, 2019 a, i, e); 36% (2011, b, c); 9,8% (2010 d, i); 8,9% (2013, f; 2017, h; 2015, i).

Інструкція до анкети: «Шановні учасники опитування! Запрошуємо Вас узяти участь у науковому дослідженні щодо потенціалу та перешкод упровадження конфліктологічних компетентностей учителя в школі. Опитування анонімне, добровільне, відповідати просимо швидко, без тривалих обдумувань. Результати дослідження будуть описані в узагальненому вигляді та сприятимуть безпечному розв'язанню конфліктів у школах. До опитування запрошуємо лише осіб, які проходили необхідне навчання з медіації (2010–2019), просимо обирати відповіді тільки на основі Вашого досвіду та внутрішніх переконань».

Анкета включає такі блоки: 1) конфліктологічна компетентність учителя (когнітивний, операційно-поведінковий, ставленнєва складова); 2) стан реалізації конфліктологічної компетентності вчителями; 3) розуміння респондентами сутності поняття «конфлікт».

І блок анкети. Дослідження «когнітивної складової частини» конфліктологічної компетентності у анкеті представлено питаннями: «Які знання з конфліктології Ви отримали протягом навчання?», «Які знання з конфліктології допомогли Вам розв'язувати протиріччя на практиці?», результати представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Дані про когнітивний блок конфліктологічної компетентності (%)

Знання з конфліктології, які передбачались навчальною програмою з конфліктології	Отримали знання (%)	Знання, які допомогли розв'язати конфлікт (%)
Про причини виникнення, типи, стратегії розв'язання конфліктів	84,4	67,7
Про позиції, потреби, інтереси особистості в конфлікті	84,4	83,9
Про особливості поведінки особистості в конфлікті	84,4	69,4
Про стадії розгортання, ескалації конфлікту	42,2	22,6

Дослідження «операційно-поведінкової складової частини» конфліктологічної компетентності представлено питаннями: «Які уміння, навички щодо розв'язання протиріччя Ви отримали протягом навчання?», «Які уміння, навички допомогли Вам розв'язувати протиріччя на практиці?» (результати у табл. 2).

Таблиця 2

Дані про уміннєво-навчковий блок конфліктологічної компетентності (%)

Уміння, навички з конфліктології, які передбачались навчальною програмою з конфліктології	Отримали уміння, навички (%)	Уміння, навички, що допомогли розв'язати конфлікт (%)
Уточнювати, віддзеркалювати, коротко підсумовувати сказане	68,8	76,6
Займати позицію нейтральності у конфлікті	81,3	78,1
Дотримуватись кожного етапу посередництва (історія конфлікту, відреагування емоцій, прийняття рішень)	76,6	68,8
Уміння «повертати смисли», допомагати знаходити спільне рішення	42,2	31,3
Уміння проводити «Коло»	71,9	56,3

Отже, оцінки отриманих знаннєво-уміннєвих компетентностей вищі, за показники щодо їх застосування (рис. 1, 2). За однією позицією, оцінка отриманих протягом навчання умінь та навичок «Уточнювати, віддзеркалювати, коротко підсумовувати сказане» (68,8%) нижча, за оцінку їх використання (76,6%) рис. 2, це може підтверджувати наявність у людини конфліктологічних умінь, які набуваються в онтогенезі.

Дослідження «ставленнєвої складової частини» конфліктологічної компетентності представлено питаннями: «Як Ви зазвичай почуваетесь, коли хтось значимий не погоджується з тим, у чому Ви абсолютно впевнені (одна відповідь)?»: 67,2% – цікавлюсь; 1,6% – боюсь; 1,6% – ніяково; 14,1% – злюсь; 9,4% – упевнююсь іще більше, щоб довести абсурдність позиції іншого; 6,1% – по-різному, залежно від ситуації. «Якщо у Вас є 100% ресурсу (часу, сили, уваги та підтримки від інших тощо) у конфліктній ситуації, то на що Ви їх витратите (один варіант)?»: 54,7% – намагаюсь уникнути; 15,6% – перемогти; 5,7% – не стати осоромленим; 24% – спробую знайти спільне рішення, розібратися. «Коли Ви не погоджуєтесь із позицією іншого, то найчастіше (один варіант відповіді)?»: 86,9% – приймаю відмінність іншого, але не стаю на його позицію; 1,6% – довіряю та стаю на позицію іншого; 7,8% – не довіряю та не приймаю позицію іншого; 3,7% – намагаюся бути подальше від людей з іншою позицією. «Серед моїх знайомих, з якими я не можу дійти до спільної думки, не менше половини цілком адекватні люди»: 88% – «так»; 12% – «ні». «Я не менше почала(в) любити моїх знайомих, коли дізналась(вся), що їм подобається те, що для мене є огидним (фільми, інші люди, події, цінності тощо)»: 66% – погодились; 32% – вагаються; 2% – не погоджуються.

2 блок анкети. «Чи застосовуєте посередництво у конфліктній ситуації у професійній діяльності?»: 37,5% респондентів використовують, 46,9% не використовують, 15,6% використовують «частково» технологію посередництва при розв'язанні конфліктів. «Які перешкоди у закладі освіти при упровадженні медіації, як технології (вказати кілька найважливіших)?»:

1) завантаженість іншою роботою (50% респондентів не вважають конфлікт пріоритетом педагогічної діяльності) та відсутність відповідних умов (39,1%); неготовність системи освіти розв'язувати конфлікти шляхом відкритого обговорення (37,5%);

2) відчуття власної, особистісної неспроможності актуалізувати протиріччя (4,8%); страх загроз, які можуть виникнути у конфлікті (15,6%), бути осоромленим (4,7%), власну, особистісну неготовність (20,3%).

Переконання в неприпустимості професійних конфліктів або у своїй нездатності конструктивно керувати ними спонукає людину шукати винного або шляхи втечі від вирішення проблем. Функціональні можливості вчителя розв'язувати конфліктологічні завдання визначаються лише рівнем її активно-позитивного ставлення до конфліктологічної діяльності (Мясищев, 1974).

3 блок анкети. «Конфлікт – це ознака (оберіть одне, яке найбільш часто характеризує конфлікти, що траплялись з Вами протягом життя)»: 77,4% – мінливості та невизначеності Світу; 16,1% – власної неспроможності; 6,5% – неспроможності інших людей.

Підготовлені, особистісно сформовані конфліктологи зустрічаються з новими умовами та обставинами життя: співвідношенням суб'єктів, з якими людина взаємодіє, збігом обставин, сплетінням зовнішніх та внутрішніх труднощів. На цьому підґрунті виникають суб'єктивні переживання протиріччя, опрацьовуються та можуть змінитися уже наявні ставлення (потреби, емоційно-оцінні погляди, інтереси), які є рушійною силою реалізації знань, умінь та навичок з конфліктології. Ставлення – не частина особистості, а потенціал її психічної реакції у зв'язку з якимось предметом, процесом чи фактом дійсності (Мясищев, 1974: 236), у нашому дослідженні у зв'язку з конфліктною діяльністю. Конфліктна діяльність – бо говоримо про цілеспрямовану, продуктивну активність. Набір знань та інструментів з конфліктології є лише допоміжними для ефективності людини у конфлікті.

Конфлікт, як протиріччя (особистості з дійсністю) (Мясищев, 1960), невід'ємно присутній у освітньому процесі, залежно від значимості предмету конфлікту для людини, такі протиріччя викликають патогенну напругу. Стратегії уникнення, непомічання протиріччя призводять до неможливості усвідомлення та оцінки конфліктної ситуації, зустрічі з реальністю, знайдення раціонального, продуктивного виходу із суперечливих обставин, зниження патогенної напруги. Протиріччя не завжди є конфліктом, про шкільний конфлікт

говоримо, коли суперечності актуалізувались, а сторони з різними цінностями, настановленнями, мотивами не можуть існувати в незмінному вигляді, становлять загрозу для психічної цілісності та взаємовпливають одна на одну (Муліка, 2021: 228). Суб'єктивна, ірраціональна, пов'язана з підвищенням афективної напруги стратегія розв'язання протиріч, що триває у часі та дезорганізує психічну і соматичну діяльність, призводить до психоневрозу (Мясищев, 1960: 241). Невротична хвороба вчителя є загрозою не лише для його здоров'я, але і для тих, хто переважно більшість часу проводить з ним у взаємозалежній взаємодії та в обмеженому просторі (приміщенні школи).

Конфліктологічно компетентним можна вважати педагога, ставлення якого до конфлікту не заважає виявити протиріччя, освоїти та застосовувати форми інтерперсональної взаємодії, що приводить до самоствердження, саморозвитку особистості під час вирішення суперечностей, на протигагу уникненню, невизнанню або агресивному нападу (Муліка, 2021).

Аналіз зарубіжних та вітчизняних моделей конфліктологічної компетентності, концепція ставлень особистості В. Мясищева дозволили запропонувати «Ставленняву психоматрицю конфліктологічної компетентності» (рис. 1), яка розглядає людину у цілісності, як вище інтегральне поняття, «ансамбль ставлень до навколишньої дійсності» (Мясищев, 1974). Систему ставлень можна дробити на безкінечну кількість елементів, проте вони залишаються особистісними та комплементарними.

В. Мясищев виокремлює дві сторони єдиного предметного ставлення, які визначають позитивно чи негативно направлену психічну активність людини: потреби (конативну тенденцію до оволодіння) та емоційні ставлення, які виникають на основі розвитку інтелекту як відносно самостійного утворення (Мясищев, 1974). Ці сторони презентовані двома векторами: ставленнево-діяльним (прийняття протиріч, актуалізація) та ставленнево-когнітивним (рефлексія, когнітивне опрацювання конфліктної ситуації). Кожен із векторів за допомогою психометричного інструментарію можливо оцінити як високий, середній та низький рівень. Науковець, лікар, психотерапевт вказує, що процес діяльності, у тому числі конфліктної, завжди розвивається на певному функціонально-динамічному фоні станів та по рівню своєї активності визначається ставленням до предмету, об'єктів (суб'єктів) мети конфлікту. Ставлення визначає ступінь вияву емоцій, інтересу до опонента, напруги бажання та потреби розв'язати конфлікт (або уникнути). Саме тому діяльній та когнітивній вектори розгортаються на тлі суб'єктивних ставлень (Мясищев, 1964; 19).

Ставленняво-діяльній вектор. Йдеться про внутрішню активність, яка проявляється у діяльності, спрямовану в бік найбільшого інтересу (протиріччя людської взаємодії), що підіймається від внутрішнього «темного протягу» до цілеспрямованого та усвідомленого володіння ситуацією конфлікту та проявляється у конфліктній діяльності. Внутрішня активність, психічна енергія (ставлення) має біологічну природу, детермінується визнанням позитивного досвіду розв'язання протиріч. Конфліктологічно компетентний вчитель має відповідний рівень конфліктофобії, який дозволяє прийняти та актуалізувати протиріччя. Для такої особистості протиріччя є цінністю, що актуалізує інтерес до людини до різноманітності людського. Сила прояву психічної енергії на розв'язання протиріч демонструє зв'язок людини з навколишнім – організацією, у якій працює, соціумом. Розвиток активності з розв'язання протиріч роблять поведінку більш внутрішньо зумовленою, менш ситуативною. Рамки актуального конфлікту розширюються ретроспективно та перспективно (Мясищев, 1960; 1974).

Ставленняво-когнітивний вектор. За В. Мясищевим, ставлення високого рівня розвитку характеризуються усвідомленістю та вибірковістю. Конфліктологічна компетентність передбачає інтелектуальне опрацювання конфліктної ситуації, усвідомленість та розуміння як власних цілей, так і бажання розв'язати протиріччя. Йдеться про рефлексію як психічний стан, процес та властивість, «даність свідомості самому собі». Особистість потрапляє у конфліктну ситуацію у всій своїй цілісності, з набутими у досвіді ставленнями до себе, інших та до Світу, способами мислення, які і визначають її конфліктну діяльність або ситуативну поведінку.

Перехресний перетин середніх рівнів цих векторів утворює чотири види конфліктологічної компетентності особистості:

1. Латентний, сюди відносяться люди з низьким та середнім (ближче до низького) рівнем когнітивних здатностей повертати самого себе до себе (рефлексії). Та таким самим – низьким і середнім (ближче до низького) зовнішньої та внутрішньої активності. Такі вчителі намагаються не визнавати та негативно ставляться до конфлікту, характеризуються конфліктофобією, тяжіють до загального миру та безконфліктного соціуму.

2. Інтелектуально-рефлексивний – особи, які визнають протиріччя, ідентифікують конфлікт, проте, маючи низький та середній (близький до низького) рівень психічної активності, використовують раціоналізацію як механізм психологічного захисту у конфлікті. Мають вище середнього та високий рівень рефлексії, когнітивних здатностей, інтелектуально захищатися від активності розв'язувати протиріччя.

3. Інструментально-реактивний вид конфліктологічної компетентності характерний для осіб із середнім (ближче до високого) та високим рівнем внутрішньої активності, яка проявляється у діяльності, проте низький рівень усвідомлення себе та інших у конфлікті спонукає до невиправданої активності. Таких людей часто називають конфліктними, «борцунами».

4. Конструктивний вид конфліктологічної компетентності дозволяє використовувати потенціал конфлікту, оскільки наявні можливості усвідомити та оцінити реальний стан можливостей сторін конфлікту, їх цілі, відповідний потенціал для активності. Людина здатна відмовитись від задоволення потреби через відсутність ресурсів та можливостей. Проте поєднання високих рівнів розвитку окремих сторін рефлексії,

типів мислення, активності можуть спровокувати руйнівну конфліктну діяльність, блокують конструктивізм. Цей вид конфліктологічної компетентності притаманний людям із середнім (ближчим до високого) та високим рівнем психічного потенціалу, що проявляється у конфліктній діяльності та когнітивних можливостей, рефлексії.

5. Мають найбільше можливостей використовувати конструктивний потенціал конфліктів люди, що мають актуальний вид конфліктологічної компетентності (центральний перетин діяльнісного та когнітивного векторів) з тяжінням до конструктивного виду.

Жоден вид не є «залізною-притаманним» для особистості, радше можна говорити про тенденції особистості демонструвати той чи інший вид конфліктологічної компетентності. Психічне потенційне завжди є динамічним, тому навіть людина, яка демонструє актуалізовану та конструктивну конфліктологічну компетентність, може потрапити у такі обставини, які унеможливають її традиційну конфліктну діяльність.

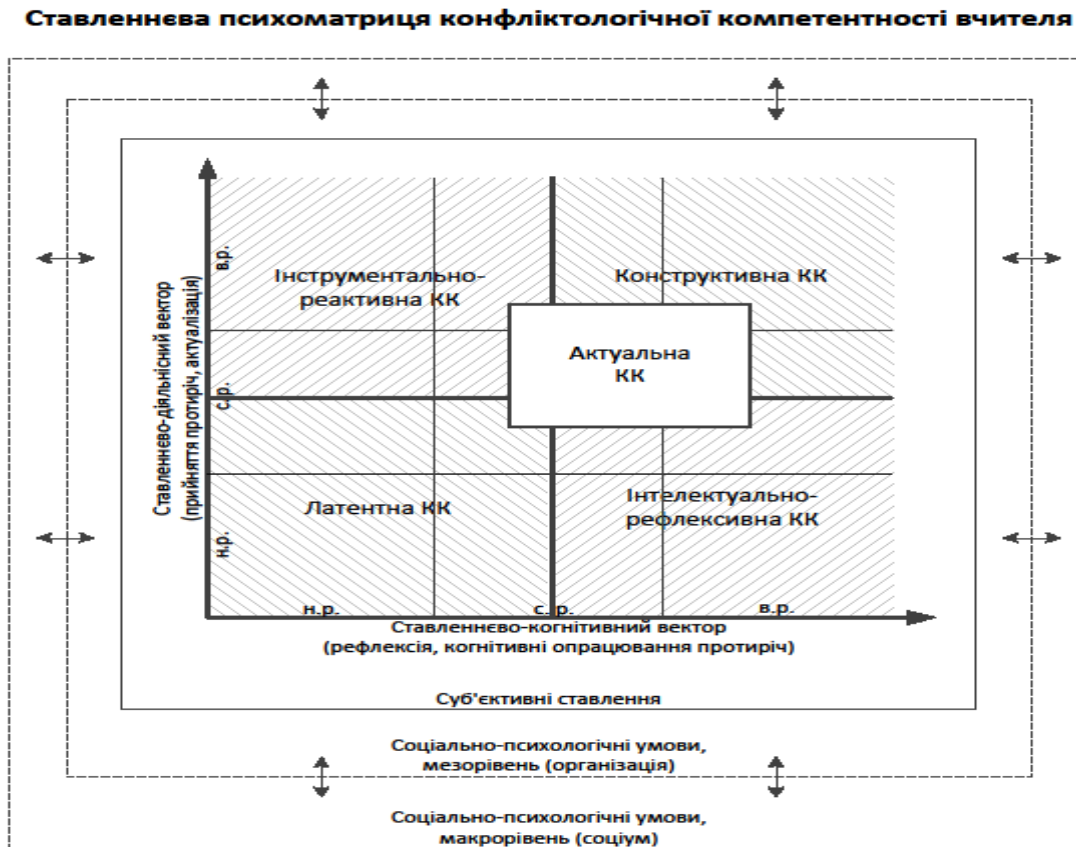

Рис. 1. Ставленнева психоматриця конфліктологічної компетентності вчителя

Висновки. Аналіз наукових публікацій щодо структур конфліктологічної компетентності особистості дозволив виокремити за спільними ознаками три групи моделей, які описують конфліктологічну компетентність: із філософських позицій; як індивідуальні характеристики особистості; як послідовність дій, що мають бути реалізовані для досягнення результату у конфлікті. Жодна із груп не передбачає підготовку людини до конфлікту, у якому одна із сторін не несе відповідальності за розв'язання протиріч, порушує морально-етичні норми, використовує аб'юзивні стосунки. У пострадянських країнах підготовка спеціалістів (учителів) до професійної діяльності у конфліктогенному середовищі відбувається за другою моделлю, яка орієнтована на надання знань, умінь, навичок з конфліктології та розвиток здатності до співпраці, співпереживання, неконфліктної комунікації. У результаті емпіричного дослідження встановлено, що реалізація спеціалістом конфліктологічних знань та умінь у реальному конфлікті блокується негативними ставленнями до себе, до інших та до обставин, предметів конфлікту. Ставлення – це потенціал психічної реакції людини у зв'язку з якимось предметом, процесом чи фактом дійсності, у нашому дослідженні – конфліктною діяльністю. Ставлення визначає ступінь вияву емоцій, інтересу до опонента, напруги бажання та потреби розв'язати конфлікт (або уникнути). На основі ставленневої теорії особистості запропонована авторська «Ставленнева психоматриця конфліктологічної компетентності вчителя», яка виділяє п'ять типів конфліктологічної компетентності: латентну, інструментально-реактивну, інтелектуально-рефлексивну, конструктивну та актуальну. Такі типи конфліктологічної компетентності пов'язуються із соціально-психологічними умовами конфлікту (макро (соціум) та мезо (організація)). Психоматриця передбачає динаміку конфліктної діяльності людини, яка залежить від її психічного потенціалу (суб'єктивних ставлень) та обставин.

Список використаних джерел:

1. Bissembayeva A. The formation of conflict logical readiness of the future teachers-psychologists / Bissembayeva A., Sivrikova N., Roslyakova S., Kharlanova E., ... & Zhrebkina V. *Opción*. 2018. Especial № 34 (15). P. 1351–1377. URL : <https://cutt.ly/xQMqmcU> (дата звернення 18.08.2021).
2. Boyatzis R. E. *The Competent Manager: A Model for Effective Performance*. 1982. 336 p. URL : <https://cutt.ly/TQMSyWZ> (дата звернення 18.08.2021).
3. Kamenova D. K. The conflictological competence of a manager in an education system: problems and ways of development. *Lifelong learning: lifelong learning for sustainable development*. 2009. С. 170–176. URL : <https://cutt.ly/YQC0wQP> (дата звернення: 18.08.2021).
4. Kovalevskaya E.V., Ivanova S.P., & Gribanova D.Ya. Psychological Structure of Humanities Students Conflictological Competence. *Advances in Economics, Business and Management Research: Proceedings of the First International Volga Region Conference on Economics, Humanities and Sports (FICEHS 19)*. 2019. Volume 114. P. 462–466.
5. Kutas M. S. Conflictology competence as an indispensable condition of professional managerial team building in educational institutions. *International journal of economics and law*. 2015. Volume 5, No. 15. P. 45–52.
6. Lee M., Stinson D. Organizational Decision Making Models: Comparing and Contrasting to the Stinson Wellness Model. *European Journal of Management*. 2014. Volume 14, Issue 3, P. 13–28. DOI:10.18374/EJM-14-3.2.
7. Markova N.G., Yakovleva E.V. 2, Krasnova E.L. & Gerasimova O. Y. Forming Conflictological Competence of a Would-Be Teacher in the Multicultural Educational Space of a University. *Psychology and Education*. 2021. Volume: 58(3). P. 98–112.
8. Romanova E.S., Rychikhina E.N., Bershedova L.I., Nabatnikova L.P. & Akhtyan A.G. Conflictological competence of a teacher as a condition of positive interaction in the educational environment. *Revista ESPACIOS*. 2019. Vol. 40(31) P. 29. URL : <https://www.revistaespacios.com/a19v40n31/a19v40n31p29.pdf> (дата звернення: 18.08.2021).
9. Runde C. E. & Flanagan T. A. *Developing Your Conflict Competence: A Hands-On Guide for Leaders, Managers, Facilitators, and Teams*. San Francisco: Jossey-Bass, 2010. 282 p.
10. Shodiyev I. N. Conflictological Competence of the Teacher, Content and Structural Analysis. *Central Asian Problems of Modern Science and Education*. 2019. Vol. 4(2). P. 443–449.
11. Бережная Г.С. *Формирование конфликтологической компетентности педагогов общеобразовательной школы* : автореферат диссертации ... доктора педагогических наук : 13.00.08 / Российский государственный университет имени Иммануила Канта. Калининград, 2009. 46 с.
12. Зазыкин В.Г. Психолого-акмеологический подход в изучении и разрешении конфликтов. *Акмеология*. 2004. № 3. С. 26–31.
13. Муліка К. Конфліктологічна компетентність: ставленнєвий компонент. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2021. Вип. 47(50). С. 228–240. DOI: 10.33120/ssj.vi47(50).227.
14. Мясищев В.Н. *Личность и неврозы*. Ленинград, 1960. URL : <http://www.klex.ru/3gv> (дата звернення: 24.08.2021).
15. Мясищев В.Н. *Психология отношений*. Ленинград : Ленинградский государственный университет, 1974. 150 с.
16. Хасан Б. *Психотехника конфликта и конфликтная компетентность*. Фонд ментального здоровья. Красноярск, 1996. 42 с.
17. Хасан, Б. *Продуктивный конфликт как механизм развития личности* : дис. в виде науч. докл. докт. психол. наук / Красноярский государственный университет. Красноярск, 1996. 72 с.

References:

1. Bissembayeva A. The formation of conflict logical readiness of the future teachers-psychologists / Bissembayeva A., Sivrikova N., Roslyakova S., Kharlanova E., ... & Zhrebkina V. *Opción*. 2018. Especial № 34 (15). P. 1351-1377. URL: <https://cutt.ly/xQMqmcU> (дата звернення 18.08.2021).
2. Boyatzis R. E. *The Competent Manager: A Model for Effective Performance*. 1982. 336 p. URL:<https://cutt.ly/TQMSyWZ> (дата звернення 18.08.2021).
3. Kamenova D. K. The conflictological competence of a manager in an education system: problems and ways of development. *Lifelong learning: lifelong learning for sustainable development*. 2009. С. 170-176. URL: <https://cutt.ly/YQC0wQP> (дата звернення 18.08.2021).
4. Kovalevskaya E. V., Ivanova S. P., & Gribanova D. Ya. Psychological Structure of Humanities Students Conflictological Competence. *Advances in Economics, Business and Management Research: Proceedings of the First International Volga Region Conference on Economics, Humanities and Sports (FICEHS 19)*. 2019. Volume 114. P. 462-466.
5. Kutas M. S. Conflictology competence as an indispensable condition of professional managerial team building in educational institutions. *International journal of economics and law*. 2015. Volume 5, No. 15. P. 45-52.
6. Lee M., Stinson D. Organizational Decision Making Models: Comparing and Contrasting to the Stinson Wellness Model. *European Journal of Management*. 2014. Volume 14, Issue 3, P. 13-28. DOI:10.18374/EJM-14-3.2
7. Markova N. G., Yakovleva E. V. 2, Krasnova E. L. & Gerasimova O. Y. Forming Conflictological Competence of a Would-Be Teacher in the Multicultural Educational Space of a University. *Psychology and Education*. 2021. Volume: 58 (3). P. 98-112.
8. Romanova E. S., Rychikhina E. N., Bershedova L. I., Nabatnikova L. P. & Akhtyan A. G. Conflictological competence of a teacher as a condition of positive interaction in the educational environment. *Revista ESPACIOS*. 2019. Vol. 40 (31) P. 29. URL:<https://www.revistaespacios.com/a19v40n31/a19v40n31p29.pdf> (дата звернення 18.08.2021).
9. Runde C. E. & Flanagan T. A. *Developing Your Conflict Competence: A Hands-On Guide for Leaders, Managers, Facilitators, and Teams*. San Francisco: Jossey-Bass, 2010. 282 p.

10. Shodiyev, I. N. Conflictological Competence of the Teacher, Content and Structural Analysis. *Central Asian Problems of Modern Science and Education*. 2019. Vol. 4 (2). P. 443-449.
11. Berezhnaya G. S. *Formirovaniye konfliktologicheskoy kompetentnosti pedagogov obshcheobrazovatel'noy shkoly* [Formation of conflictological competence of teachers of secondary schools]: ... avtoreferat dissertatsii doktora pedagogicheskikh nauk: 13.00.08 / Rossiyskiy gosudarstvennyy universitet imeni Immanuila Kanta. Kaliningrad, 2009. 46 s. (in Russian)
12. Zazykin V. G. Psikhologo-akmeologicheskyy podkhod v izuchenii i razreshenii konfliktov [Psychological-acmeological approach to the study and resolution of conflicts]. *Akmeologiya*. 2004. № 3. S. 26-31. (in Russian)
13. Mulika K. Konfliktologichna kompetentnist': stavlenyevyy component [Conflictological competence: attitude component]. *Naukovi studiyi iz sotsial'noyi ta politychnoyi psykholohiyi*. 2021. Vyp. 47 (50). S. 228-240. DOI: 10.33120/ssj.vi47(50).227 (in Ukrainian)
14. Myasishchev V. N. *Lichnost' i nevrozy* [Personality and neuroses]. Leningrad, 1960. URL: <http://www.klex.ru/3gv> (data zvernennya: 24.08.2021) (in Russian)
15. Myasishchev V. N. *Psikhologiya otnosheniy* [Relationship psychology]. Leningrad: Leningradskiy gosudarstvennyy universitet, 1974. 150 s. (in Russian)
16. Khasan B. *Psikhotekhnika konflikta i konfliktnaya kompetentnost'* [Psychotechnics of conflict and conflict competence]. Fond mental'nogo zdorov'ya. Krasnoyarsk, 1996. 42 s. (in Russian)
17. Khasan, B. *Produktivnyy konflikt kak mekhanizm razvitiya lichnosti* [Productive conflict as a mechanism of personality development]. (Dis. v vide nauch. dokl. dokt. psikhol. nauk). Krasnoyarskiy gosudarstvennyy universitet. Krasnoyarsk, 1996. 72 s. (in Russian)